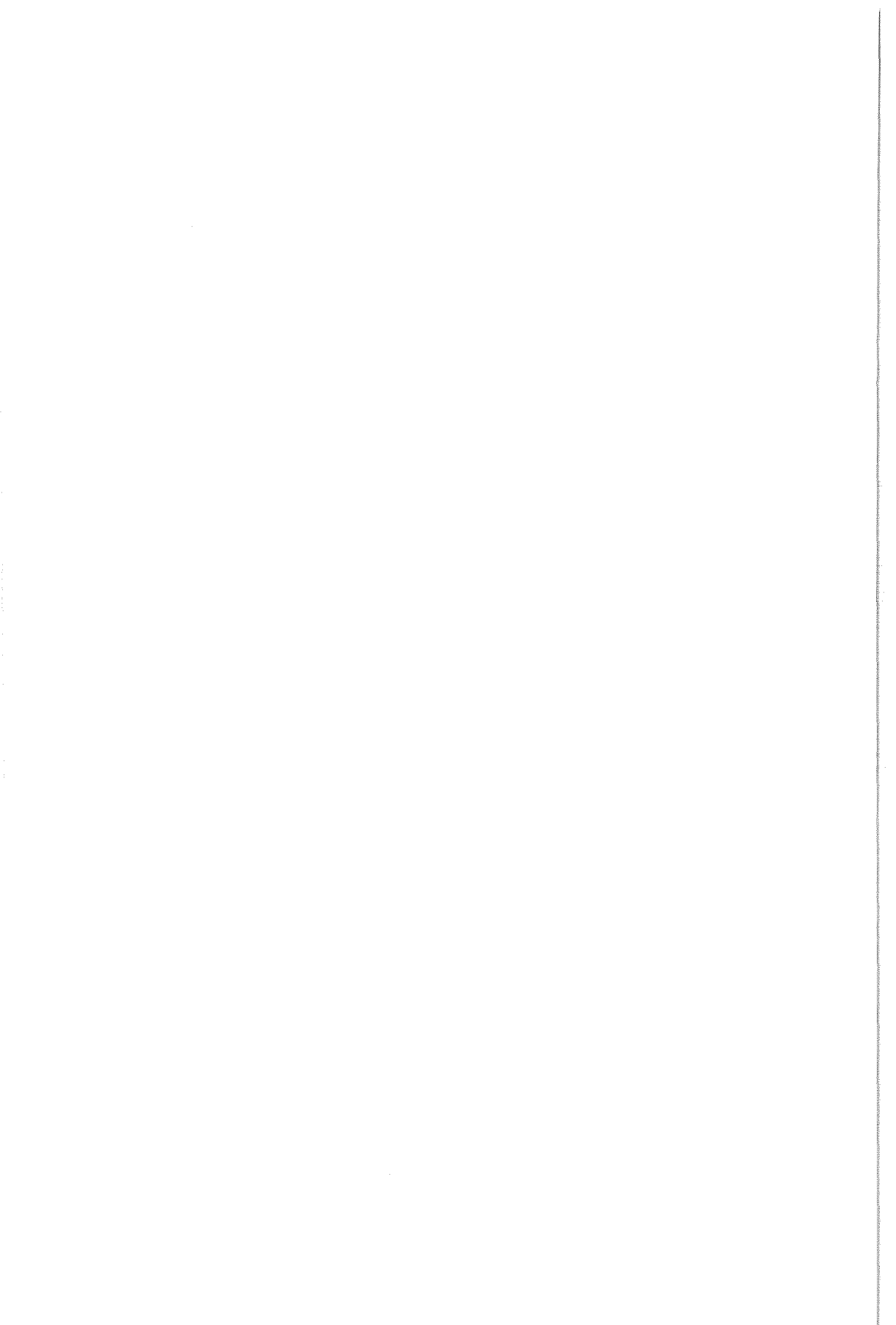

LA VEGETACIÓ DEL TURÓ
DE COLLFORMIC
(MONTSENY)

JOSEP M. PANAREDA I CLOPÉS
JOSEP NUET I BADIA

El paisatge vegetal potencial del Montseny és constituït essencialment per alzinars, rouredes i fagedes, que donen lloc a tres estatges de vegetació ben definits. En alguns sectors, aquesta successió altitudinal és clara per al visitant. En d'altres, el paisatge pren l'aspecte d'un mosaic amb comunitats vegetals ben contrastades, i això fa que l'esquema de la distribució vegetal sigui més complex, a causa de l'acció de diversos factors, com l'exposició dels vessants, la litologia i l'acció humana al llarg del temps. El turó de Collformic és un exemple clar d'aquesta diversitat en el paisatge vegetal en un espai reduït.

El turó de Collformic és una muntanya allargassada situada al sud-oest del coll Formic, coll que separa el gran bloc del Matagalls del de la Calma. La cota màxima és a 1.285 m. La llarga carena del cim és rectilínia i orientada de l'WNW a l'ESE, fet que determina un ample vessant orientat al NNE, és a dir, molt clarament obac. A l'altre costat el vessant és encarat al SSW, un bon solell. La part sud del turó la forma una carena disposada de nord a sud, que dona lloc a vessants que miren l'un a llevant i l'altre a ponent. El resultat és l'existència d'amples vessants ben diferenciats per l'exposició.

El factor litològic, amb esquistos i calcosquistos, ha condicionat la presència de comunitats lleugerament calcícoles, en un ambient montsenyenc típicament silici. La presència destacada del boix és un bon exponent d'aquesta característica edàfica.

Un turó tan proper a la Calma ha estat intensament aprofitat per l'home al llarg dels segles, encara que el fort pendent dels vessants ha fet que en les darreres dècades els aprofitaments s'hagin reduït a un pasturatge extensiu i a la visita de passeig dels habitants de l'entorn. Una prova de l'activitat antiga són les restes d'antigues places carboneres i els pous de neu. De pous n'hem trobat quatre, un d'ells de dimensions notables, amb més de sis metres de fondària: és al mig de la fageda amb boix, al vessant obac, a pocs metres del cim, i està força ben conservat amb dos punts on ha caigut part de la pedra seca.

Al vessant que mira a llevant, per on passa la pista del coll Formic a la Calma, el bosc ha estat més explotat, i ara hi domina una bosquina amb boix, ginebre i bruc, amb alguns arbres dispersos (trèmol, alzina, faig i roure martinenc).

L'únic aprofitament tradicional que encara es manté és el pasturatge.

La franja allargassada i discontinua desforestada de la carena és un clar testimoni de la importància que tingueren les pastures en aquests indrets.

La manca de dades completes de precipitacions i temperatures d'una estació propera no permet fer una anàlisi de les condicions climàtiques. Però és fàcil endevinar, per les dades d'estacions allunyades i el tipus de vegetació, que les precipitacions mitjanes anuals ronden entorn dels 900 mm i que la presència de boira és considerable.

Per tal de mostrar amb més precisió la distribució de les comunitats vegetals del turó de Collformic, es presenten dos perfils i una taula sintètica dels boscos i matollars que permeten comparar la composició florística i el grau d'abundància de les principals plantes presents.

LES COMUNITATS VEGETALS MÉS DESTACADES

El turó de Collformic es troba a la franja de contacte entre l'estatge de l'alzinar i l'estatge de la fageda. El fort pendent i el tipus de sòl fan que els roures hi tinguin una presència escassa, tot i que ben a la vora hi ha una roureda força extensa, els Roures del Marquès.

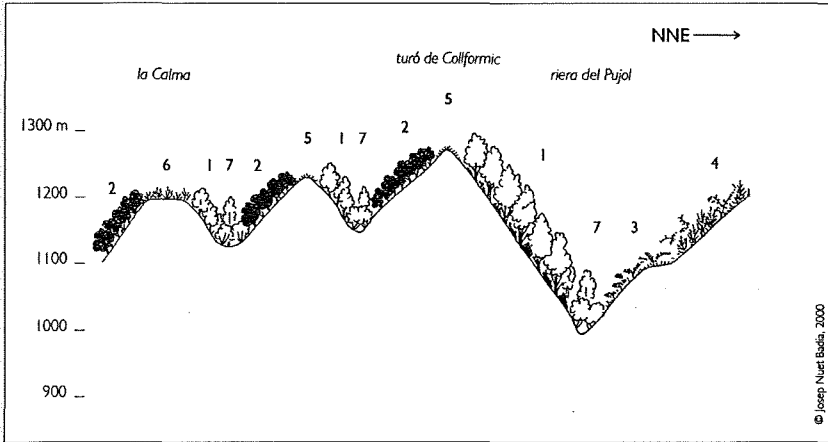
L'alzinar i la fageda poden ser considerats les dues comunitats que d'una manera espontània dominarien al turó. La seva degradació per les cremes, les tallades, el pasturatge, el carboneig i les rompudes ha donat lloc a diverses comunitats arbustives i herbàcies que comentem tot seguit.

a) L'alzinar

L'alzinar és el bosc normal en els vessants assolellats i amb sòls prims. És un paisatge vegetal adaptat a la sequera de l'estiu i l'escassa retenció d'aigua dels sòls. Aquestes condicions i les temperatures baixes de l'hivern condicionen una comunitat vegetal dominada per l'alzina (*Quercus ilex* subsp. *ilex*) amb un nombre baix d'espècies vegetals. Quan l'alzinar és dens, l'ombra de les capçades és permanent i són poques les plantes que hi poden subsistir amb èxit. Fora de les violetes de bosc (*Viola sylvestris*, *V. alba*) i d'algunes falgueres (*Polypodium vulgare* subsp. *vulgare*, *Asplenium adiantum nigrum*, *A. trichomanes*) i gramínies (*Festuca ovina*, *Deschampsia flexuosa*), poques plantes més s'hi fan. S'hi poden trobar el marxívol (*Helleborus foetidus*), la maduixera (*Fragaria vesca*), *Silene nutans*, *Luzula forsteri*, *Prunella grandiflora* subsp. *pyrenaica* i *Centaurea pectinata*. Hi ha també algunes lianes, com l'heura (*Hedera helix*) i la vidalba (*Clematis vitalba*).

Quan el bosc és una mica obert, entre els arbres creixen diverses espècies,

Perfil de vegetació del conjunt del turó de Collformic

1. Fageda amb boix, als obacs, sovint barrejada amb grups de trèmols, alzinars i matollars de boix, ginebre i bruc boal.
2. Alzinar, als solells, barrejat amb faigs en els indrets més ombrejats i amb sòls més profunds.
3. Falguerars en terres profundes i més o menys humides.
4. Matollars de bruc boal i bardisses amb esbarzers i aranyoners.
5. Prats secs i comunitats de roques a les carenes.
6. Matollars de bruc boal, bruc d'escombres i bruguera als plans de la Calma.
7. Gatelleda i bosc mixt de fondalada amb avellaners i freixes de fulla gran.

pròpies més aviat d'un matollar de muntanya. Els brucs, el ginebre i el boix solen ser-hi freqüents. En els indrets més secs i assolellats hi ha la farigola i el cap d'ase. L'estrat herbaci és poc dens; més aviat sembla fragments de prats de muntanya secs.

Arreu es nota que l'alzinar s'està refent i va tancant-se, a causa de la desaparició del carboneig des dels anys cinquanta i la manca d'altres aprofitaments forestals. Com a màxim hi passa el ramat de tant en tant. Allà on hi ha més terra o el pendent és més suau, la regeneració de l'alzinar és més ràpida. Es tapa més aviat, creant unes condicions microclimàtiques de més ombra i humitat. El resultat és que enmig d'aquests alzinars sorgeixen arbres d'ambients més humits, fins i tot faigs. La presència aïllada de peus de faigs enmig d'aquests alzinars densos és corrent en els vessants del turó de Collformic. Fins es pot parlar en alguns indrets de bosc mixt d'alzines amb faig, o de fageda amb alzines.

La tendència actual és que el faig es vagi estenent a partir de 1.100 metres, fins i tot als solells, i una mica per sota de 1.000 metres en els obacs. Es fa difícil dir fins on arribarà el faig a estendre's i a dominar. El cert és que molt puntualment s'han trobat peus de faig per sota de 600 metres, al costat de la riera de Picamena, i petits grupets cap a 900 metres. Aquests grups de faigs només es fan grans entorn de 1.000 metres i sempre en obacs, en especial als peus de vessant, és a dir, en els indrets més ombrívols. La resta és constituïda per un alzinar, alternat amb grans masses de bosquines de bruc i boix.

L'alzinar és, doncs, el bosc actualment dominant en els solells i vessants abruptes oberts. Pel damunt dels 1.500 metres el faig és dominant arreu, excepte en els esqueis més abruptes.

b) La fageda

La fageda és el bosc dels obacs, i la comunitat més característica del turó de Collformic. És coneguda com la Fageda Seca, estudiada pels botànics com una raresa, ja que es tracta d'una fageda amb boix.

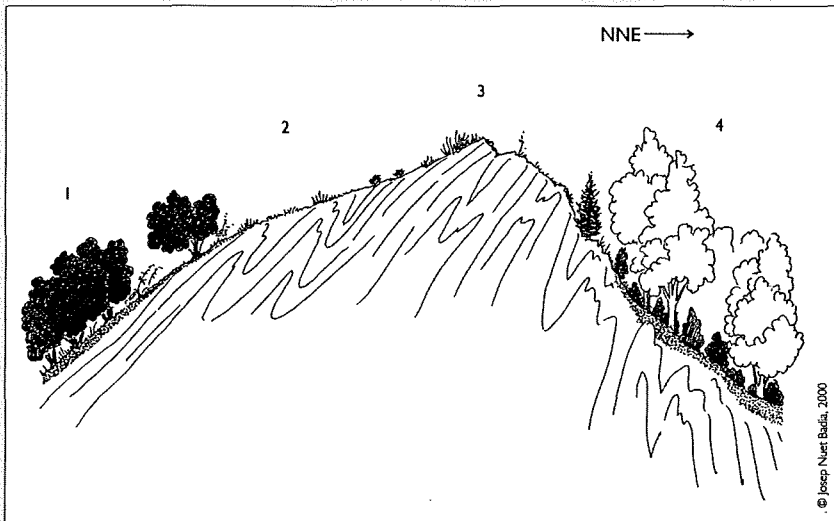
Al Montseny les fagedes són més aviat de caràcter silicícola, ja que pel damunt de 1.000 metres dominen les roques silícies. Però a ponent del coll Formic la presència de carbonats en els esquistos fa que les comunitats vegetals que es constitueixen siguin lleugerament diferents. Hi ha diverses plantes calcícoles i algunes pròpies més aviat de la roureda de roure martinenc, com el boix, la prímula vera i el mateix roure martinenc.

Al costat del faig (*Fagus sylvatica*) la presència del boix (*Buxus sempervirens*) és el fet més remarcable, ja que tipifica clarament aquesta fageda. El boix és en el conjunt de la fageda molt abundant, de manera que es destaca en el paisatge, en especial a l'època en què els faigs no tenen fulles.

Els darrers anys aquesta fageda s'ha anat estenent i espessint a causa de l'absència d'aprofitaments forestals, de manera que ara es troben sectors on el faig és ben dens. Sota aquesta fageda densa hi ha poques plantes, però el boix hi és sempre ben representat. És en les fagedes esclarissades on la densitat del boix és més gran, ocupant gairebé tot l'espai de l'estrat arbustiu alt.

Allà on aflora un roquisser el faig viu amb dificultat. Al seu lloc hi ha una bosquina més o menys contínua i densa on abunden l'alzina, el ginebre, el boix i el bruc boal. En molts dels esqueis aquesta bosquina és la vegetació espontània permanent. L'ambient sec de l'estiu no permet l'establiment del faig, com tampoc un alzinar dens i alt; només uns peus d'alzina baixos, molt ramificats i tortuosos, voltats de brucs, ginebres i boixos.

Perfil de detall de la carena entre el turó de Collformic i el collet de les Bigues

1. Alzinar.
2. Successió de diferents tipus de prats, cada cop més secs com més propers a la carena.
3. Vegetació rupícola i matollar de bàlec a les carenes.
4. Fageda amb boix, amb clapes d'alzines, bruc boal, boix i ginebre en els afloraments rocosos.

En els indrets no gaire abruptes i amb una mica de sòl el trèmol (*Populus tremula*) actua com a arbre pioner. Germina amb més facilitat que el faig. Un cop desenvolupat crea un ambient més humit, que facilita la persistència de faigs. El trèmol sol formar poblacions denses, ja que rebrota amb facilitat.

En general allà on la fageda és densa hi ha un nombre baix d'espècies, encara que una mica més elevat que en l'alzinar. Sota el faig i el boix hi ha l'herba fetgera (*Anemone hepatica*), la primula vera (*Primula veris* subsp. *columnae*), el marxívol (*Helleborus foetidus*), el melcoratge de bosc (*Mercurialis perennis*), la corona de rei (*Doronicum pardalianches*), l'escorodònia (*Teucrium scorodonia*), la descàmpsia (*Deschampsia flexuosa*), el lloretet (*Daphne laureola*), la didalera groga (*Digitalis lutea*), la lleteresa de bosc (*Euphorbia amygdaloides*) i la viola silvestre (*Viola sylvestris*).

Però és a les clarianes i vores de camins on es troba més diversitat

d'espècies, i sovint on algunes de les espècies citades anteriorment tenen una abundància més elevada. Hi ha també la maduixera (*Fragaria vesca*), l'herba de Sant Robert (*Geranium robertianum* subsp. *robertianum*), el corniol (*Aquilegia vulgaris*), *Poa trivialis*, *Myosotis sylvatica* subsp. *teresiana* i l'ortiga (*Urtica dioica*). En les vores obertes i humides es fa la gerdera (*Rubus idaeus*) i el saüquer (*Sambucus nigra*).

c) Els matollars de muntanya

El bosc és dominant gairebé arreu dels vessants del turó de Collformic, excepte pel cantó de llevant, on hi ha un extens matollar. Pel damunt dels 1.200 metres domina un matollar on el boix (*Buxus sempervirens*) té una presència destacada. És ben bé una boixeda, que probablement ocupa un espai que potencialment seria fageda. Així sembla a partir de la presència de peus de faigs arreu d'aquest matollar, que fa temps que no es crema. Probablement és la comunitat vegetal més rica en espècies de tot el turó.

Allà on l'erosió ha estat més intensa i la roca aflora hi ha un matollar, esclarissat on el boix és escàs. Al seu lloc hi ha diverses espècies mediterrànies, com el bruc boal (*Erica arborea*), localment dominant, la farigola (*Thymus vulgaris*) i el cap d'ase (*Lavandula stoechas*).

Per sota els 1.200 metres domina el matollar de brucs, amb una presència més baixa del boix, que en algun indret es fa abundant.

En aquests matollars, sovint dominats pels brucs (*Erica arborea*, *E. scoparia*) i el boix (*Buxus sempervirens*), abunden nombroses mates, com la bruguerola (*Calluna vulgaris*), la ginestola pilosa (*Genista pilosa*), el ginestell (*Sarothamnus scoparius*), el ginebre (*Juniperus communis* subsp. *communis*), l'aranyoner (*Prunus spinosa*), l'estepa borrera (*Cistus salviifolius*), el cap d'ase (*Lavandula stoechas*) i la farigola (*Thymus vulgaris*). El esbarzers (*Rubus ulmifolius*, *R. tomentosus*) també hi solen ser presents. D'entre les nombroses herbes destaquen *Centaurea pectinata*, *Prunella grandiflora*, *Sanguisorba minor*, *Galium maritimum*, *Festuca ovina*, *Dactylis glomerata*, *Vicia cracca* i *Agrostis tenuis*.

En les carenes, el vent i la manca de sòl fan que es constitueixi un matollar amb bàlec. El bàlec (*Genista balansae*) és un arbust fins fa poc escàs al Montseny, només localitzat en algunes carenes i crestes del turó de l'Home-les Agudes, del Matagalls i de la Calma. Però els darrers anys, amb l'abandó de les pastures, s'ha estès molt en els vessants ponentins del Matagalls, sobretot entre el coll Formic i el turó dels Esqueis. En el turó de Collformic hi ha diversos grups de bàlec i és fàcil de trobar-lo, des del mateix coll Formic fins a les roques de la llarga carena. Amb el bàlec hi ha el ginebre, la bruguerola i el bruc, amb diverses herbes.

d) Els falguerars

El falguerar és una comunitat vegetal d'aspecte molt variable al llarg de l'any, sempre dominada per la falguera aquilina (*Pteridium aquilinum*). A l'estiu és densa, alta i verda. A l'hivern és baixa i d'un marró fosc, lleugerament rogenca. Ocupa les terres sense bosc i amb sòl profund. La profunditat del sòl permet la retenció de força aigua.

Al costat o sota la falguera hi ha nombrosos arbustos i herbes. L'abundància dels arbustos és molt variable i localment un arbust pot esdevenir abundant, com passa amb el ginestell, el bruc boal o la bruguerola. També s'hi troba el ginebre, l'aranyoner, l'arç blanc i diversos esbarzers. Entre les herbes es troben el pensament del Montseny (*Viola bubanii*), la viola silvestre (*Viola sylvestris*), la maduixera (*Fragaria vesca*), la masera (*Vincetoxicum hirundinacea*), el gram d'olor (*Anthoxanthum odoratum*), el fenàs de bosc (*Brachypodium sylvaticum*), la rèvola (*Stellaria holostea*), *Conopodium majus*, *Lotus corniculatus* i *Agrostis tenuis*.

Es destaca en el paisatge enmig dels matollars de bruc i de les landes de bruguerola, que ocupen els indrets rocosos i amb sòls prims. Aquest fet es veu bé en el tall fet en algunes pistes. Quan hi ha un bon gruix de terra es fa un falguerar, si aflora la roca, un matollar o un alzinar.

El falguerar sol localitzar-se allà on la roca s'ha alterat més, com passa en alguns filons intrusius, on la roca granulada s'ha desfet i ha donat lloc a un bon gruix de sauló. També es localitza allà on sorgeix aigua, circumstància que també ha facilitat l'alteració del subsòl.

El falguerar sol evolucionar cap a una bardissa, i posteriorment una bosquina amb arç blanc (*Crataegus monogyna*) i gatell (*Salix cinerea* subsp. *oleifolia*). Finalment esdevé bosc, alzinar o fageda segons l'indret. Sovint es forma primer un bosc on abunda l'alzina, que progressivament és envaït per trèmols i més endavant pels faigs.

e) Les bardisses

Les bardisses són abundants en la part mitjana i inferior del turó de Collformic, en especial en el sector sud-est, a la capçalera de la riera de Collformic. Es localitzen al costat dels falguerars i de petites molleres als fondals. És una comunitat molt densa, impenetrable, tant per la densitat d'esbarzers (*Rubus ulmifolius*, *R. glandulosus*), que són molt punxosos, com per la presència d'altres arbustos i arbres també punxosos, com l'arç blanc (*Crataegus monogyna*) i l'aranyoner (*Prunus spinosa*).

L'acompanyen algunes lianes, com la vidalba (*Clematis vitalba*), el gat-

Distribució i abundància de les plantes al turó de Collformic

Planta abundant (●), freqüent (○) o localitzada (◌).

	Fageda	Alzinar	Matollar de boix i bruc boal
<i>Anemone hepatica</i>	○	○	○
<i>Aquilegia vulgaris</i>	○	○	·
<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>	○	○	○
<i>Buxus sempervirens</i>	●	○	●
<i>Calluna vulgaris</i>	○	○	○
<i>Campanula persicifolia</i>	○	○	○
<i>Campanula trachelium</i>	○	·	·
<i>Clematis vitalba</i>	○	○	·
<i>Cruciata glabra</i>	○	○	○
<i>Daphne laureola</i>	●	○	·
<i>Digitalis lutea</i>	○	○	○
<i>Doronicum pardalianches</i>	○	·	·
<i>Erica arborea</i>	○	●	●
<i>Euphorbia amygdaloides</i>	○	○	○
<i>Fagus sylvatica</i>	●	○	○
<i>Fragaria vesca</i>	○	○	○
<i>Geranium robertianum</i> subsp. <i>robertianum</i>	○	○	○
<i>Helleborus foetidus</i>	○	○	○
<i>Ilex aquifolium</i>	○	○	○
<i>Juniperus communis</i> subsp. <i>communis</i>	○	○	●
<i>Luzula forsteri</i>	○	○	○
<i>Mycelis muralis</i>	○	·	·
<i>Myosotis sylvatica</i> subsp. <i>teresiana</i>	○	·	·
<i>Poa nemoralis</i>	○	○	○
<i>Polypodium vulgare</i> subsp. <i>vulgare</i>	●	○	○
<i>Polystichum setiferum</i>	○	·	·
<i>Populus tremula</i>	○	○	○
<i>Primula veris</i> subsp. <i>columnae</i>	○	○	○
<i>Quercus ilex</i> subsp. <i>ilex</i>	○	●	○
<i>Ranunculus repens</i>	○	·	·
<i>Rubus idaeus</i>	○	·	·
<i>Sarothamnus scoparius</i>	○	○	○
<i>Saxifraga granulata</i>	○	○	○
<i>Silene nutans</i>	○	○	○
<i>Sorbus aria</i>	○	·	·
<i>Stellaria holostea</i>	○	○	○
<i>Teucrium scorodonia</i>	○	○	○
<i>Veronica officinalis</i>	○	○	○
<i>Vicia sepium</i>	○	○	○
<i>Viola sylvestris</i>	○	○	○

maimó (*Tamus communis*) i la carbassina (*Bryonia dioica*), i diverses herbes com l'ortiga (*Urtica dioica*), abundant en indrets pasturats, *Lamium maculatum*, *Lamium flexuosum*, *Vicia sepium* i *Lapsana communis*. Sovint també abunda la falguera aquilina (*Pteridium aquilinum*).

e) Els prats secs

El pasturatge ha fet que molts indrets siguin ocupats per un prat baix amb una composició florística molt variable en funció del gruix del sòl. És fàcil observar una successió de diverses comunitats herbàcies des del bosc fins a la carena. Un gruix més gran de sòl permet més retenció d'aigua i de nutrients.

Destaquen nombroses plantes, com *Potentilla neumanniana*, *Plantago subulata*, *Thymus pulegioides*, *Scleranthus perennis*, *Festuca ovina*, *Agrostis tenuis*, *Helianthemum nummularium* subsp. *tomentosum*, *Carex caryophyllea*, *Lotus corniculatus*, *Seseli montanum*, *Galium verum*, *Achillea millefolium* i *Dianthus seguieri*.

Als indrets amb menys terra, pràcticament sense sòl, es fa un prat discontinu, on abunden plantes crasses, com els crespínells (*Sedum album*, *S. rupestre*, *S. acre*, *S. brevifolium*) i el matafoc (*Sempervivum tectorum*), amb d'altres matetes de *Festuca ovina*, *Plantago subulata*, *Armeria alliacea* subsp. *plantaginea*, *Thymus pulegioides* i *Helianthemum nummularium* subsp. *tomentosum*.

A les roques aflorants es troben moltes de les plantes indicades anteriorment, com els crespínells i el matafoc, o la mateixa *Festuca ovina*, juntament amb l'herba de Sant Segimon (*Saxifraga vayredana*) o l'asarina (*Antirrhinum asarina*).

BIBLIOGRAFIA

BOLÒS, O. de (1983). *La vegetació del Montseny*. Servei de Parcs Naturals. Dip. de Barcelona. Barcelona. 170 p. + 1 mapa 1:50.000.

LLOBET, S. (1947). *El medio y la vida en el Montseny*. CSIC. Barcelona. 518 p. + mapa. Traducció catalana: *El medi i la vida al Montseny. Estudi Geogràfic*. Museu de Granollers - Agrupació Excursionista de Granollers. Granollers. 486 p. + treball sobre el periglacial al Montseny.

NUET, J. & PANAREDA, J. M. (1984). "La Calma del Montseny". *Serra d'Or*, XXVI (302): 1517. Barcelona.

PANAREDA, J. M. (1991). *El Montseny*. Col. Descoberta, 2. Eumo Editorial. Vic. 175 p.